

LIDT OM NOGLE UDVALGTE FUGLEARTER I MOSEN GRÅGÅSENS INDVANDRING TIL UTTERSLEV MOSE.

Af Henning Jensen

Lad mig indlede med, at kunstneren Merete Jürgensen i 1995 udsmykkede gavlen på Zoologisk Museum med tre grågæs udført i farvelagt aluminium I tidsskriftet ANSER, Skånes Ornitologiska Forening, skrev jeg i 1998 en generel artikel om grågæssene i Utterslev Mose, og vandt 1. præmien i en udskrevet konkurrence. I artiklen beskriver jeg i populær form nogle af de resultater, som jeg har opnået.

Der hersker nogen usikkerhed om, hvornår grågåsen indvandrede til Utterslev Mose, for årene mellem 1914 og 1918 nævnes i litteraturen. Så, det var måske en forårsdag midt i april 1914, at et par grågæs fløj over København og landede i Utterslev Mose. Selvom det var en meget sen ankomst byggede de en rede og fik 5 gæslinger. Året efter kom det samme par tilbage og ynglede, og deres 5 gæslinger fra året før kom også tilbage. Det var meget heldigt, at både det gamle par og deres 5 gæslinger overlevede, for ellers havde der måske ikke været grågæs i Utterslev Mose i dag. 3 år efter, måske 1917, var der 3 par.

27.04.1919 havde DOF (Dansk Ornitologisk Forening) ekskursion til Utterslev Mose, hvor man så et par grågæs ved rede med æg. På turen så man ingen mærkværdigheder!

22.04.1921. 4 set samtidig.

26.04.1925 sås mindst 10.

30.04.1926 2-3 par ynglede i mosens østlige del.

24.04.1927 sås 1 0 unge og 2 gamle sammen. 2 par ynglede.

29.04.1928 ynglede 4-5 par.

05.05.1929 sås 12 samtidig på vingerne, flere par vides rugende.

1930. 9 sås flyvende og 6-7 par ruger i mosens østlige del.

1933-1934 så man ikke meget til grågåsen, men i 1935 ynglede der ca. 10 par.

21.05.1936. Et par stykker i mosens østlige del og 2 store gæslinger.

1938 5 par.

Under arbejdet i 1939 blev grågæssenes ynglepladser i den østlige del bortgravet, men de forsvandt heldigvis ikke, men flyttede til mosens vestlige del. (Gema 1939).

1947 6 par.

25.05.1947. 4 par med 7 gæslinge. hver og 30 ikke ynglende.

07.05.1953. 5 par og 20 ikke ynglende.

1961. 35 par.

Forureningen i 1966 lod grågæssene sig ikke anfægte af, hvor 24 par havde 114 gæslinger, gennemsnit 4.8, hvilket var et normalt år den gang, selvom Olesen (1966) skrev, at der var 70 par!. Den massive forurening i 1968 med masse dødsfald hos fuglene, slap grågæssene også uskadte fra, selvom mosen blev begravet i sne i midten af marts ligesom i år. Det gik altså ikke så galt, som J. G. Jenov skrev i Jagt og Fiskeri nr. 12: 1968:36-39, at man i Utterslev Mose *kunne* se flokke af grågæs, men jeg er enig med ham i, at forureningen er værre end en forbrydelse, en dumhed.

Et andet udslag af forureningen er, at knopsvanerne nu er begyndt at græsse på græsplænerne sammen med grågæssene, fordi der stort set ingen vandplanter er i mosen. Det betyder også, at knopsvanen stort set ikke yngler i mosen mere, i modsætning til Gentofte Sø, hvor der yngler flere par.

Medens grågæssene ikke har problemer med forureningen, så har de alvorlige problemer med de mange tåbelige tiltag som Københavns Kommune har gjort igennem årene. I vinteren 2005 gravede man slam op af Vestmosen, hvilket er helt fint. Men det var ikke i orden, at det opgravede slam og alverdens affald blev deponeret langs søens bredder, hvor det dannede en høj vold på overgangen mellem søen og søbredden.

Da de første kuld gæslinger kom og forældrene begyndte at lede efter græsningsmuligheder tæt på søbredden, blev de således mødt af volde med slam og mudder og tonsvis af infiltrerede grene ovenpå. plus alskens affald som jern, metal, bildæk, cykelvrag o.s.v., som var en uoverstigelig barriere for både gående små og store gæs, og en stor del af næringsstofferne i det opgravede slam sivede tilbage til søen, så den onde cirkel fortsætter. Man nedlagde også faskiner i søkanten, som mange små gæslinger faldt ned i og sad fast i, når de gik over sammen med forældrene. Denne form for Vej og Parks "naturpleje" kan vi godt undvære.

Den 11. april 1962 aflæste jeg ringen på den første grågås, og siden da har jeg aflæst godt 100.000 ringe, hvortil jeg har brugt 25.000+ timer i felten, og nogle tusinde timer ved skrivebordet og senere ved computeren.

I årene 1962-2001 har jeg lavet en oversigt over kuldfordelingen, antal par og pull., se vedlagte. Da en grågås kun kan udruge 12 æg, er alle de kuld, som var på 13 og helt op til 55 pull. første gang som jeg så dem, udelukket, fordi de havde adopteret et ukendt antal pull. Antallet af flyvedygtige pull. i årene 1962-2001 på 5959 er således noget højere.

Gennemsnittet for 1.302 kuld i årene 1962 - 2001 var 4.6. Det første rekordår blev 1967 med 52 kuld med 238 gæslinger. Den holdt helt til 1989 med 55 kuld og 271 gæslinger, i 1994 med 62 kuld og 295 gæslinger, der blev slået godt og grundigt i 2008 og senere i 2010 med 108 kuld med 655 gæslinger i

Siden da er antallet af ynglepar steget markant.

	Kuld	Pull	
2002	53	250	
2003	41	188	
2004	43	265	
2005	40	211	
2006	73	431	
	250	1345	5.4
2007	97	479	
2008	120	646	
2009	85	422	
2010	108	655	
2011	70	338	
	480	2540	5.3
2012	32	98	(Det var godt nok ikke noget at skrive hjem om!)
2013	48	228	

DER VAR UGLER I MOSEN

I 2012 var der 249 ugle arter i verden, men nye arter opdages ret ofte. På mine rejser rundt i verden har jeg set 35 arter. Den største oplevelse med ugler, havde jeg den 20.01.2001 i Sri Lanka, hvor min kone og jeg om aftenen sejlede over Kelani floden i en smal kano, som en vis legemsdel blev presset ned i. Det var ved denne flod, at filmen "Broen over floden Kwai" blev optaget, hvor vi fik en rundvisning af en mand, som var med i filmen som barn. Vi var på jagt efter en ny ugle for videnskaben, som endnu ikke havde fået navn, og vi hørte uglen tude et par gange. Det var stort, og senere blev uglen beskrevet *Otus thilohojjmanni* opkaldt efter min gode ven Thilo Hoffmann, en god kender af Sri Lankas fugle. Det var en meget fugtig regnskov, hvor vi bl.a. også så en kæmpe stor og meget giftig edderkop. Da vi kom tilbage til hotellet og skulle tage bad, hang der fem igler på kroppen. Før de suger sig fast, er de tynde som en sytråd, men nu var de ti cm. lange og tre cm. tykke, og min kone gik nærmest i panik, selvom de er helt ufarlige, men det er utroligt, hvor meget en smule blod kan svine i et badeværelse! En havde bidt sig fast mellem tærne, og efterhånden som den voksede, var den blevet knust i skoen, og sokken var gennemvævet af blod. Nå, det var et blodigt sidespring, men det er umuligt at færdes i Sri Lankas natur uden at få igler på sig.

I Danmark er der set 11 arter, og i Utterslev Mose er der set 7 arter igennem tiderne.

SLØRUGLE

En blev skudt 18.12.1893.

DV ÆRGHORNUGLE

03. 01.1917 blev en han fundet død ved siden af en sammenklappet rottefælde i mosen.

SPURVEUGLE

En blev set 08.11.1974 og en hørt den 16.03.1983.

PERLEUGLE

Noteret fire gange i mosen. 24.02.1979, 12.10.1981, 28.02.1982 og 02.06.1984.

NATUGLE

Et par ynglede omkring 1943/1944 ved Hareskovvej/Pilesvinget. Jeg så en den 25.04.1964. Til og med 1983 blev den set 10 gange i mosen.

MOSEHORNUGLE

Blev set i 1933 og 1938, og en rastede på en stubmark ved mosen den 03.11.1946, og to mere den 16.02. og 29.03.1947. Indtil 1973 var der 19 iagttagelser, og herefter ses den nok næsten årligt i mosen.

SKOVHORNUGLE

Om vinteren opsøger skovhornugle de samme pladser til vinterkvarter, og en af pladserne i København er høje træer i villahaver på Holmevej, hvor den blev set første gang i marts 1962. Det højeste antal var 26 i vinteren 1969/1970, men i de seneste år har jeg ikke set den mere på Holmevej. Man har undersøgt uglegylp fra bl.a. fortovet på Holmevej, og der blev fundet 401 byttedyr, hvor markmus tegnede sig for 312, 44 mosegrise, 3 skov- og halsbåndsmus og 39 dværgmus. Også fugle hvor de fleste var grønirisk og musvit. Nu kan den også henregnes til mosens ynglefugle, idet der skulle have været op til fire unger i juni 1994 ved Horsebakken. + alle dem, som jeg ikke har læst eller hørt om, og det er sikkert mange!

HÆTTEMÅGENS INDVAND RING TIL KØBENHAVN OG UTTERSLEV MOSE

Når man nu om dage ser hættemåger året rundt overalt i København, herunder Utterslev Mose, så tror nok de fleste, at den altid har været almindelige i København, men det er ingenlunde tilfældet. Hættemågen har gammel borgerret i Danmark, og har sandsynligvis ynglet her de sidste 8000 år, men det varede længe, inden den blev almindelig i København. Kjærbølling skrev i 1852, at den er en trækfugl, der overvintrer i det sydlige Europa og Afrika. Nu ved vi, at de fleste danske hættemåger overvintrer i Holland og England, og fra Afrika er der kun 19 genfund. Der blev rapporteret skudte hættemåger i Sundet om vinteren, og den 23.02.1843 blev en skudt ved Kallebodstrand, men den gang vidste man heller ikke, at de fleste hættemåger i Danmark om vinteren er fra Finland, landene omkring Østersøen og det nordvestlige Rusland, så det var ikke danske hættemåger der blev skudt.

Kjærbølling skrev, at den begyndte at overvintrere sparsomt i København sidst i 1880'erne, men nu ved vi, at de fleste vintergæster kom fra nord. I vinteren 1888-89 var der kun enkelte, og i november 1889 var det første gang, at den viste sig i København i større antal. De holdt til i Set. Jørgens Sø i hjørnet mellem Dosseringen og jernbanen, hvor de vakte stor opsigt og blev jævnlige omtalt i bladene. Folk begyndte at fodre dem, men ikke med franskbrød som de foragtede, men med hestekød og sild! I 1893 var der en hård kuldeperiode med temperaturer ned til minus 20°, og der var kun en våge åben i Set. Jørgens Sø, hvor der blev optalt 87 hættemåger den 16. januar, som den gang var et meget stort antal. Nu havde de lært at spise franskbrød, men de forurenede vandet, som endnu lejlighedsvis blev brugt som drikkevand, så de blev jaget væk af vandvæsenets folk, så de måtte fortrække til Ørstedsparken. Nu er det franskbrød der forurener vandet, når folk smider det ud i vandet i f. eks. Utterslev Mose, i stedet for at smide det på land.

I 1930'erne iagttog man de første hættemåger med metal ringe, og det lykkedes ornitologen Halfdan Lange at aflæse ringenes numre og tekst, og de var ringmærket som unger i Finland og Estland. Nu bliver i titusindvis af forskellige måge arter i mange lande farveringmærket med forskellige farver og inskriptioner, som er lette at aflæse i felten.

I perioden 1969-2004 blev der ringmærket 8.247 hættemåger med en plastfarve ring udover stålringen af Zoologisk Museum. De blev genfundet og aflæst 96.898 gange, og 90% er aflæst mere end en gang, og rekorden er 248 gange. Den ældste blev foreløbig 29 år og aflæst 181 gange. Jeg har aflæst i hundredvis af måger gennem årene, og mange af dem bliver også aflæst i udlandet. Jeg har aflæst mange hættemåger fra Finland, og en af dem overvintrede en lang årrække ved Åkandevej i Utterslev Mose. Ved Damhussøen aflæste jeg den første sølvmåge fra det østlige Finland i Københavnsområdet. I 1971 ringmærkede jeg 153 hættemåge unger i Kagsmosen. De blev aflæst 14 gange. I blev skudt i Sverige og fundet død i Sverige og Holland og 2 i Danmark og England. De ældste var ved aflæsning/død 8 år (2), 9 år, 10 år, 13 år, 14 år og 19 år da den blev aflæst i Peblingesøen. Den ene i England blev fundet syg i Minsmere Bird Reserve allerede den 18.07. og døde 03.08. Det fremgår ikke af Dansk Trækfugleatlas, hvor mange hættemåger der er genmeldt i England i juli, men det er næppe ret mange.

Hvornår hættemågen kom til Utterslev Mose vides ikke med sikkerhed, men i 1908 var der en mindre koloni, som var gået tilbage, fordi æggene blev for hårdt beskattet af jagtherrerne. Jeg husker også, at jeg som dreng indsamlede hættemåge æg i Paderup Mose ved Randers, og de var rigtig gode til røræg, og bagerne brugte næsten kun mågeæg. I det nordlige Skandinavien kan man stadigvæk købe kogte mågeæg, som jeg har smagt på Varanger halvøen, Norge, og på Vedø i Lofoten spiste jeg med glæde æg af alk og lomvie midt i kolonien for over 50 år siden. Optællinger igennem årene viser fremgangen i mosen. 150 par i 1924. På et jagtmøde den 10. februar 1926, oplyste Becker, at man søger at begrænse hættemågerne, og der blev der indsamlet 12.000 æg, hvilket svarer til 4.500 par! 1932-35 flere hundrede par, 1956 10.000 par.

1960 13 .000 par, men i 1966 kun 3.000 par. 1969 til 1974 var der 18.000 - 21.000 par, hvor det muligvis var den største hættemåge koloni i Europa. Herefter begyndte nedgangen som overalt i Danmark. 1977 13.969 par, 1986 8.095 par, 1988 5-8.000 par, 1998 2.954 par, 2000 2.500 par, 2005 985 par og 2009 1.338 par. Minken er et stort problem, efter at den kom til mosen for få år siden. Den kan også påvirke grågæssenes ynglesucces, så den skal bekæmpes med alle midler. Det er også et stort problem, at øerne, hvor mågerne yngler, bliver mindre og mindre, så Københavns Kommune genetablerede Midtø i 2005, og i 2012 udvidede de Terneø med halmballer, og de vil nu også reetablere Svaleø for 500.000 kr.

I Husum Bladet / Brønshøj Folkeblad skrev Bjørk- den 27.04.1972, at mågerne i den grad har taget mosen i besiddelse, at der er tale om en slags terror overfor de øvrige fuglearter. Det er således en *kendsgerning*, at store mågeflokke optræder som en slags rovfugle, der æder andre fugles æg. Lokalrådet har derfor besluttet at henvende sig til Danmarks Naturfredningsforening med ønsket om, at mågernes færden kan blive kortlagt! Jeg håber, at de fik det svar, som de fortjente, men det havde nok været mere relevant at henvende sig til ornitologerne. Det er ret utroligt, at i ytringsfrihedens hellige navn, vil nogle personer iværksætte tiltag, som de ingen forstand har på, og få nogle uvidende politikere m.v. til at reagere på.

Mange kan ikke lide hættemågerne, fordi folk fejlagtigt tror, at de jager andre fugle væk, så de bliver jaget væk, når folk fodrer rapænderne og knopsvanerne. Jeg har bemærket, at indvandrere ikke har disse fordomme, som ikke er af nyere dato, men i det herrens år 2013 burde folk vide bedre. Datidens berømte ornitologer Heilmann & Manniche skrev i 1939, at de virker hæmmende på andre fugle, og samme år skrev overretssagfører Carl Becker, at disse 6.000 luftens rotter udrydder alle fugle i Utterslev Mose. Svend Kaulberg skrev i 1947, at der tidligere var en koloni på ca. 50 par sortterner, men i 1928 var der kun 2 par tilbage som også forsvandt. Han lagde skylden på hættemågerne, selvom han var klar over, at de jager æg røvere på flugt, hvilket feks. sorthalset lappedykker drog nytte af, men nu er den også forsvundet, og det er i det mindste ikke hættemågernes skyld, og jeg tror heller ikke, at de jagede sortterner væk fra mosen.

Det er en kendsgerning, når man taler om store måge arter som feks. sølvmåge og svartbag, som ikke alene æder æg, men også unger og voksne fugle, men det er naturens gang. På Svalbard så jeg en gråmåge sluge en levende søkonge, hvor det sidste jeg så, var de spjættende ben! Man har overset den kendsgerning, at jo flere hættemåger der yngler, jo flere ænder og andre vandfugle yngler der, for hættemågerne jager alle potentielle prædatorer som ræve, gråkrager og sølvmåger bort. De bliver fulgt til dørs! Det er der mange eksempler på, at nogle fugle beskytter andre fugle. I arktiske områder har sortgrå ryle langt større ynglesucces, hvis de lægger æg midt i en havtømme koloni. På Svalbard så jeg en polarræv forlade en havterne koloni i stor hast efterladende flere uldtotter, og jeg fik også et par rifter på den skaldede isse, så blodet flød. Bramgæs og rødhalsede gæs ruger ofte tæt ved reder af sneugle og jagtfalk, og så har de fred for polarræve m.v., for rovfuglene ænser ikke de ynglende gæs. Problemet kommer først, når de skal gå ned til den nærmeste sø med deres gæslinger, for så er de et bytte! Morale: Fuglelivet i Utterslev Mose ville være langt fattigere, hvis der ikke var hættemåger.

RÅGER

Det var en overraskelse, da der i 2002 kom en råge koloni ved Kirkemosen med 23 reder og i Højmosen ved Grønnemosealle med 6 reder. Der blev færre og færre reder i årene herefter, og i dag er rågerne helt væk.